

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ЯК ЧИННИКА МЕДІАРЕЛІГІЙНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

EXPERIMENTAL STUDY OF TIME PERSPECTIVE AS A FACTOR OF PERSONALITY'S MEDIA RELIGIOSITY

У статті розглянуто вплив часової перспективи на схильність до медіарелігійності особистості. Здійснено теоретичний огляд досліджень взаємозв'язку релігійності та позитивним сприйняттям минулого та майбутнього. Проведено експериментальне дослідження із залученням 685 учасників середній вік 22,7 років з 16 областей України шляхом онлайн-опитування. Використано методика Опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо (україномовна адаптація О. Сеник) та Методика дослідження медіарелігійності особистості (Н. Коструби). Отримані результати опрацьовані з використанням описової статистики, кореляційного аналізу Пірсона, регресійного аналізу та знаходження відмінностей з врахуванням коефіцієнта Крускала-Уоллеса. Оцінка часової перспективи досліджуваних засвідчила взаємозв'язки схильності до релігійних практик у медіа та орієнтаціями на майбутнє та позитивне минуле. Особистості, які живуть постановкою та досягненням цілей та плануванням свого майбутнього часто мають внутрішню релігійну орієнтацію, опираючись на близькість до Бога як основний мотив долучення до такої спільноти, є активними користувачами релігійного контенту, а також раціонально підходять до оцінки власної релігійної позиції та практики. Регресійний аналіз підтвердив, що орієнтації на майбутнє та позитивне минуле є значущими предикторами медіарелігійності особистості. Виявлені відмінності статистично підтвердили попередньо сформульовану нами гіпотезу, згідно з якою шкали орієнтації на майбутнє та оцінка минулого як позитивного можуть застосовуватися як надійний інструмент для градації досліджуваних за рівнем медіарелігійності. Результати вивчення продемонстрували, що схильні до релігійних практик в медіа позитивно ставляться до свого минулого, для таких людей важливою є орієнтація на майбутнє, коли поведінка в першу чергу визначається прагненнями до цілей і винагород майбутнього, тобто багато енергії і часу витрачається на планування та досягнення майбутніх цілей.

Ключові слова: релігійність, інформаційні технології, часова перспектива, оцінка досвіду, регресійний аналіз.

The article deals with the time perspective influence on an individual's tendency towards media religiosity. A theoretical review of research on the relationship between religiosity and positive perception of the past and the future was carried out. An experimental study was conducted involving 685 participants with an average age of 22.7 years from 16 regions of Ukraine through an online survey. Time Perspective Questionnaire F. Zimbardo (Ukrainian language adaptation by O. Senyk) and the Methods of individual' media religiosity research (IMRR) (N. Kostruba) were used. The obtained results were processed using descriptive statistics, Pearson's correlation analysis, regression analysis and finding differences with the Kruskal-Wallis H-test. The results showed the relationship between inclination to religious practices in the media and orientations towards the future and a positive past. Personalities aimed at achieving goals and planning their future often have an internal religious orientation, based on closeness to God as the main motive for joining a religious community, are active users of religious content, and also rationally approach the assessment of their own religious position and practice. Regression analysis confirmed that future orientation and positive past are significant predictors of individual' media religiosity. The identified differences statistically confirmed that scales of future orientation and positive past evaluation can be used as a reliable tool for gradation people by the level of media religiosity. The results showed that individuals inclined to religious practices in the media have a positive attitude to their past, their behavior is primarily determined by aspirations for future goals and rewards, so a lot of energy and time is spent on planning and achieving aims.

Key words: religiosity, information technology, time perspective, experience evaluation, regression analysis.

УДК 159.99
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.39.28>

Коструба Н. С.

к. психол. н.,
доцент кафедри загальної та клінічної психології
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Надання позитивного сенсу життєвим подіям пов'язане, серед інших факторів, із релігійністю особистості [5]. Релігійність дає можливість розглянути негативні події в широкому семантичному контексті, тобто дає можливість дивитися на події як на щось, що має глибший сенс і може бути якимось чином пояснено чи виправдано. У релігійному контексті негативний досвід можна навіть сприймати як щось, що принесе користь у майбутньому [7].

Часова перспектива – це тенденція зосереджуватися на минулому, теперішньому чи майбутньому, що супроводжується позитивною чи

негативною оцінкою цих вимірів часу [9]. Існують дослідження, що підтверджують зв'язок особливостей сприйняття часу та будови мозку, що забезпечує різноманітним поведінковим аспектів і психопатології [8]. Взаємозв'язок релігійності та часової перспективи вивчали польські вчені P. Łowicki, J. Witowska, M. Zajenkowski, M. Stolarski. Вони виявили, що позитивні сторони релігійності корелювали з позитивним сприйняттям минулого та майбутнього [6]. А також, результати польських вчених показують, що негативний вплив минулих і теперішніх подій перестає бути інтенсивним, коли рівень

зовнішньої релігійної орієнтації є високим. Зовнішня релігійна орієнтація виступає своєрідним буфером шкідливих наслідків неприємних спогадів і негативного минулого, а також фаталістичного погляду на сьогоднішнє [7].

Отже, мета дослідження – на емпіричному рівні перевірити припущення про те, що часова перспектива та її характеристики можуть бути предикторами медіарелігійності як сучасної форми функціонування релігійної практики. Для цього ми використали методики Опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо (україномовна адаптація О. Сенік) [3; 4] та Методику дослідження медіарелігійності особистості [1]. Вибірку дослідження склали 685 осіб (181 чоловічої та 504 жіночої статі), середній вік 22,7 років з 16 областей України. Опитування проводилось через додаток Google forms у березні 2020 році під час другої хвилі жорстких соціальних обмежень у зв'язку із пандемією Covid-19. З результатами пілотажного дослідження часової перспективи у період першої хвилі соціальних обмежень в пандемію можна ознайомитися у попередніх наших публікаціях [2].

Результати аналізу середніх значень за шкалами часової перспективи зображено на рис. 1.

За результатами досліджуваної вибірки найбільш притаманне гедоністичне теперішнє ($\bar{X} = 3,98$) як орієнтація на сьогоднішнє, з бажанням отримувати задоволення від життя у теперішньому. Домінування такої тенденції у часовій орієнтації передбачає дещо зневажливе ставлення до власного часу та відсутність турботи про майбутні події. Наступними важливими орієнтаціями у відчутті часу респондентів виявились негативне ($\bar{X} = 3,50$) та позитивне ($\bar{X} = 3,48$) минуле. Домінування тенденції орієнтації на негативне минуле передбачає

неприйняття власного досвіду, що викликає розчарування, біль чи відразу. Таке ставлення може функціонувати через наявність реальних неприємних та травматичних подій або через негативну інтерпретацію нейтральних чи навіть хороших життєвих подій, або двома цими шляхами. Позитивне ставлення до свого минулого демонструє прийняття пережитих подій, інтерпретацію свого досвіду як такого, що сприяє розвитку та хорошому сьогоднішню.

Передостанньою за рівнем домінування у досліджуваній вибірці є орієнтація на майбутнє ($\bar{X} = 3,32$), що передбачає постановку цілей, плануванні як їх реалізувати та досягнути. Найменш актуалізованою для респондентів є фаталістичне теперішнє ($\bar{X} = 3,25$) як переконання, що усе їхнє життя визначене наперед і особистість ніяк не може вплинути на нього своїми діями. У випадку домінування такої часової орієнтації людина вважає себе безпорадною і підкоряється долі.

Наступний етап емпіричного огляду даних передбачав виявлення кореляційних зв'язків між медіарелігійністю та часовою перспективою особистості, результати якого відображені у табл. 1.

Гедоністичне теперішнє прямо пропорційно взаємопов'язане із поведінковим компонентом медіарелігійності ($r = 0,073$; $p < 0,05$). Людина схильна до високої активності у медіа на релігійну тематику часто орієнтується на сьогоднішнє з прагненням отримувати задоволення від життя. Можливо медіарелігійні практики є способом організації чи економії часу (наприклад на пересування), щоб були доступні інші радості життя.

Орієнтація на майбутнє статистично значимо прямо пропорційно корелює із інтеграль-

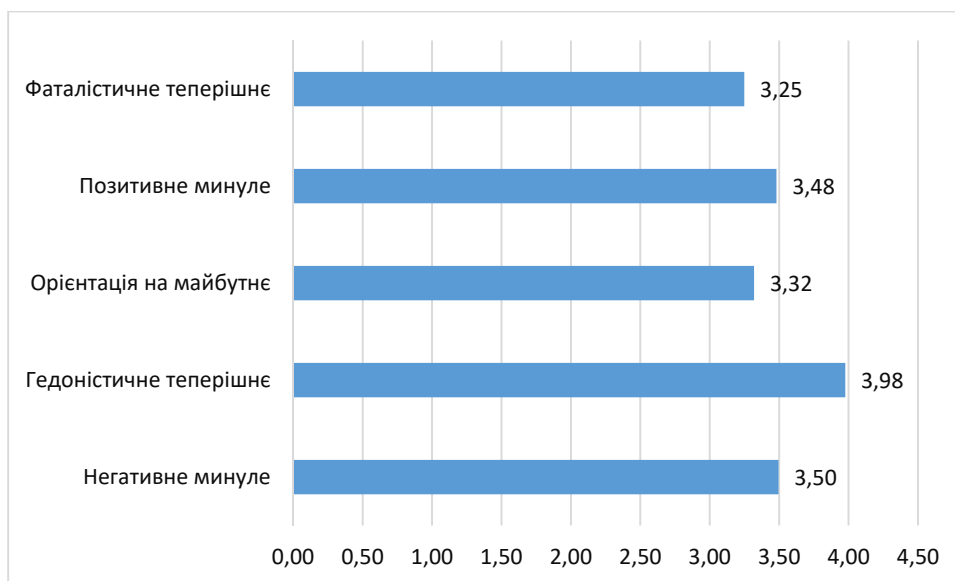

Рис. 1. Домінуючі тенденції часової перспективи респондентів, \bar{X}

Таблиця 1

Взаємозв'язок часової перспективи особистості з медіарелігійністю

	Шкала 1 Емоційно-мотиваційна	Шкала 2 Поведінкова	Шкала 3 Когнітивна	Загальна медіа- релігійність
Негативне минуле	0,044	0,040	-0,033	0,041
Гедоністичне теперішнє	0,039	0,073*	-0,028	0,046
Орієнтація на майбутнє	0,160**	0,123**	0,102*	0,168**
Позитивне минуле	0,288**	0,273**	0,039	0,300**
Фаталістичне теперішнє	0,040	0,078*	-0,054	0,046

Примітка: * – статистично значущий зв'язок на рівні 0,05; ** – на рівні 0,01

ним показником медіарелігійності ($r = 0,168$; $p < 0,01$), а також емоційно-мотиваційним ($r = 0,160$; $p < 0,01$), поведінковим ($r = 0,123$; $p < 0,01$) та когнітивним ($r = 0,102$; $p < 0,05$) компонентами. Так, особистості, які живуть постановкою та досягненням цілей та плануванням свого майбутнього часто мають внутрішню релігійну орієнтацію, опираючись на близькість до Бога як основний мотив долучення до такої спільноти, є активними користувачами релігійного контенту, а також раціонально підходять до оцінки власної релігійної позиції та практики. Відповідно люди із зовнішньою релігійною орієнтацією, які ірраціонально ставляться до церкви та її вірувань і є пасивними в мережі у дотичності до їхнього контенту часто не мають домінуючою тенденцією орієнтуватись на майбутнє, думати про нього і діяти відповідно до своїх бажань та цілей. Такі дані збігаються із результатами досліджень польських вчених P. Łowicki, J. Witowska, M. Zajenkowski, M. Stolarski [6].

Медіарелігійність є новою формою релігійності, яка виникла через масову діджиталізацію усіх сфер життєдіяльності людини. Це якісно новий крок для церкви як соціальної інституції для залучення молоді та підтримки комунікації та зв'язків із своїми вірянами у постійно змінних обставинах сучасного світу. Тобто сама ця форма релігійності орієнтована на майбутнє і є способом «крокувати у ногу з часом».

Позитивне минуле як часова перспектива статистично значимо взаємопов'язана із інтегральним показником медіарелігійності ($r = 0,300$; $p < 0,01$), а також емоційно-мотиваційним ($r = 0,288$; $p < 0,01$) та поведінковим ($r = 0,273$; $p < 0,01$) компонентами. Прямо пропорційна кореляція свідчить про те, що підвищення показників схильності до медіарелігійності передбачає збільшення орієнтації на минуле як позитивне. Особистість, яка приймає усі

пережиті події, інтерпретує свій досвід як такий, що допомагає розвиватися часто володіє внутрішньою релігійною орієнтацією та активно послуговується релігійним контентом та практиками з використанням новітніх медіа каналів.

Фаталістичне теперішнє як домінуюча тенденція часової перспективи особистості прямо пропорційно взаємопов'язана із поведінковим компонентом медіарелігійності ($r = 0,078$; $p < 0,05$). Активними у мережі на релігійну тематику часто є люди, що відчувають себе безпорадними, не здатними змінити своє життя на краще, які є смиренними і покладаються на долю.

Загалом, виявлено взаємозв'язок медіарелігійності та її компонентів із орієнтацією на майбутнє, позитивне минуле, гедоністичне та фаталістичне теперішнє. Негативне минуле як часова перспектива не корелює із досліджуваним явищем на статистично значимому рівні. Також варто зазначити, що ми виявили найбільшу кількість взаємозв'язків особливостей часових орієнтацій особистості з поведінковим компонентом медіарелігійності, як прояв активності до використання релігійного контенту та практики за опосередкуванням сучасних інформаційних технологій.

Подальший емпіричний аналіз даних передбачав побудову регресійної моделі, де залежною змінною виступає медіарелігійність, а роль незалежних відіграють орієнтації у часовій перспективі, з якими зафіксовано кореляційний зв'язок загального показника релігійної активності за посередництва інформаційних технологій. Отримана модель є статистично значущою, на що вказує показник $F = 39,719$, $p < 0,001$, та пояснює 10,4% (R^2) дисперсії (табл. 2). Ефекту мультиколінеарності не виявлено, оскільки значення, що характеризують указаний критерій за всіма змінними, перебувають у межах $1 < VIF < 10$. Модель придатна для подальшої інтерпретації.

Таблиця 2

Лінійна регресійна модель предикації медіарелігійності часовою перспективою

Залежна змінна	R²	F-критерій	p
Медіарелігійність	0,104	39,719	<0,001

Показники β -коефіцієнтів, які описують частку внеску кожної незалежної змінної в розв'язок залежної представлено у табл. 3.

За результатами регресійного аналізу можна стверджувати, що найвагомійший предиктором медіарелігійності особистості є часова орієнтація на позитивне минуле ($\beta = 0,28, p < 0,01$), що обґрунтовує вплив цієї установки на досліджуваний нами параметр та характеризується позитивним значенням. Інтерпретація свого досвіду в позитивному ключі, надання пережитим подіям нових смислів в респондентів супроводжується зростанням їх схильності до релігійних практик та комунікацій із використанням сучасних інформаційних технологій. Отримані результати також дозволили виявити орієнтацію на майбутнє як предиктор медіарелігійності особистості ($\beta = 0,12, p < 0,01$). Домінування тенденції життя з точки зору постановки та досягнення бажаних цілей супроводжується зростанням схильності до релігійних практик та спілкування за допомогою інформаційних технологій.

Особливості подальшої статистичної обробки даних спрямовувались на перевірку припущення щодо значущості відмінностей градації кожної характеристики часової перспективи, із якою виявлений взаємозв'язок медіарелігійності, у межах груп досліджуваних із різним рівнем прояву останньої. Для реалізації цього завдання ми застосували Н-критерій Крускала-Уоллеса (Kruskal-Wallis H-test). Результати пошуку статистично значимих відмінностей у різних групах досліджуваних відображено у табл. 4.

Статистично значимі відмінності між групами зафіксовано за показником гедоністичного теперішнього ($H = 16,72; p < 0,001$). Загалом, особи орієнтовані на отримання

задоволення і насолоду від сьогодення більшою мірою схильні до медіарелігійності на середньому рівні ($R = 388,10; p < 0,001$), порівняно з низьким ($R = 319,86; p < 0,001$) та високим ($R = 325,18; p < 0,001$) рівнями. Значимі відмінності виявлено за показником орієнтація на майбутнє ($H = 14,31; p < 0,001$). Тут більшою мірою живуть своїми цілями і планами представники середнього ($R = 368,14; p < 0,001$) та високого ($R = 365,59; p < 0,001$) рівнів медіарелігійності, ніж низького ($R = 309,14; p < 0,001$).

За показником позитивне минуле віднядено статистичні відмінності у представників досліджуваних груп ($H = 63,62; p < 0,001$). Тут встановлено тенденцію, що чим вищий рівень медіарелігійності, ти вищі показники позитивної інтерпретації власного досвіду у респондентів. Також зафіксовано відмінності у оцінці теперішнього як фаталістичного ($H = 6,56; p < 0,05$). Домінуючою тенденція безпорадності та покірності долі у сьогодення з точки зору психологічного часу є більшою мірою у представників середнього рівня ($R = 366,92; p < 0,05$), потім трохи менше високого рівня медіарелігійності ($R = 347,44; p < 0,05$). Меншою мірою фаталістичним своє теперішнє оцінюють представники групи низького рівня релігійної практики за допомогою інформаційних технологій ($R = 6,56; p < 0,05$). Статистичних відмінностей у досліджуваних групах за показником оцінки свого минулого як негативного не виявлено.

Висновки. Здійснене емпіричне дослідження дозволило виявити основні тенденції часової перспективи українців, серед яких домінуючою є спрямованість на гедоністичне теперішнє як прагнення насолоджуватися життям у сьогоденні, не відкладаючи на майбутнє радості існування. Оцінка часової перспективи

Таблиця 3

Аналіз незалежних змінних лінійної регресійної моделі

	β	Std.Err. of β	B	Std.Err. of B	t	p-value
Орієнтація на майбутнє	0,12	0,04	7,90	2,38	3,32	0,001
Позитивне минуле	0,28	0,06	14,38	1,89	6,62	0,001

Таблиця 4

Відмінності у часовій перспективі у групах респондентів із різним рівнем медіарелігійності особистості

Шкали	Рівень медіарелігійності			Н-критерій	p
	Низький	Середній	Високий		
Негативне минуле	328,32	368,90	334,93	5,61	0,603
Гедоністичне теперішнє	319,86	388,10	325,18	16,72	0,001
Орієнтація на майбутнє	309,14	368,14	365,59	14,31	0,001
Позитивне минуле	282,05	348,62	430,89	63,62	0,001
Фаталістичне теперішнє	321,78	366,92	347,44	6,56	0,05

досліджуваних засвідчила взаємозв'язки схильності до релігійних практик у медіа та орієнтаціями на майбутнє та позитивне минуле. Так, особистості, які живуть постановкою та досягненням цілей та плануванням свого майбутнього часто мають внутрішню релігійну орієнтацію, опираючись на близькість до Бога як основний мотив долучення до такої спільноти, є активними користувачами релігійного контенту, а також раціонально підходять до оцінки власної релігійної позиції та практики. Особистість, яка приймає усі пережиті події, інтерпретує свій досвід як такий, що допомагає розвиватися часто володіє внутрішньою релігійною орієнтацією та активно послуговується релігійним контентом та практиками з використанням новітніх медіа каналів. Регресійний аналіз підтвердив, що орієнтації на майбутнє та позитивне минуле є значущими предикторами медіарелігійності та можуть використовуватися для диференціації різних груп досліджуваних.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у подальшому дослідженні медіарелігійності особистості у всіх її психологічних проявах (когнітивному, емоційному та поведінковому) та виявлення цілого комплексу характеристик, що визначають досліджуваний феномен, серед яких задоволеність життям, домінуючі емоції та цінності. Також вважаємо перспективним напрямком досліджень емпіричне вивчення медіарелігійності як способу подолання стресу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коструба Н. Апробація методики дослідження медіарелігійності особистості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*, 2021. Т. 32(71). № 5. С. 28–33. URL: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2021.5/05>
2. Ляшко Л., Коструба Н. Часова перспектива особистості у період карантину: вікові особливості. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук* : збірник матеріалів IV Міжнар. наук.практ. конф. (15 грудня 2020 р.). Луцьк, 2020. С. 555–557.
3. Сенік О. Адаптація опитувальника часової перспективи особистості Ф. Зімбардо (ZTPI). *Соціальна психологія*, 2012. № 1–2(51–52). С. 153–168.
4. Сенік О., Абрамов В., Ружицька М., Бабатіна С., Бедан В., Бунас А., Дворник М., Євченко І., Клименко О., Кузьменко Я., Луценко О., Мандзик Т., Охріменко В., Різник Р. Опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо: результати валідації російськомовної версії на російськомовних українцях та перегляду ключів української версії. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору»*. 2017. № 37-1. Т. VI(74). С. 428–449.
5. Koenig L. B., King D., Laroson V. B. *Handbook of religion and health*. Second Edition. New York : Oxford University Press, 2012. 1192 p.
6. Łowicki P., Witowska J., Zajenkowski M., Stolarski M. Time to believe: Disentangling the complex associations between time perspective and religiosity. *Personality and Individual Differences*. 2018. № 134. P. 97–106.
7. Przepiorka A., Sobol-Kwapinska M. Religiosity moderates the relationship between time perspective and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 2018. № 134. P. 261–267. URL: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.05.039>
8. Schmitt S., Besteher B., Gaser C. et al. Human time perspective and its structural associations with voxel-based morphometry and gyrification. *Brain Imaging and Behavior*, 2021. № 15. P. 2237–2245. URL: <https://doi.org/10.1007/s11682-020-00416-1>
9. Zimbardo P. G., & Boyd J. Putting time in perspective: A valid, reliable, in-dividual differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1999. № 77(6). P. 1271–1288. URL: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1271>